

14. Тяпкина А.Д., Ковригина Т.Р. Основные факторы риска труда учителя/ А.Д. Тяпкина, Т.Р. Ковригина// Здоровье педагога: проблемы и пути решения: Материалы I заочной Всерос. науч.-практ. интернет-конф. Омск, июнь-сентябрь 2010. – Омск : БОУДПО «ИРООО», 2010. – С. 44-48.
15. Хабибуллин Э.Р. Готовность к риску как фактор эффективной педагогической деятельности в ситуациях неопределенности: дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.13 / Эльдар Рафитович Хабибуллин. – М., 2008. – 150 с.

Аннотация

В статье рассматривается проблема рисков педагогической деятельности. Анализируются представленные в литературе классификации педагогических рисков, их качественные характеристики.

Анотація

В статті розглядається проблема ризиків педагогічної діяльності. Аналізуються представлені в літературі класифікації педагогічних ризиків, їх якісні характеристики.

Summary

The problem of pedagogical activity risks is examined in the article. The classifications of pedagogical risks, their high-quality descriptions, presented in literature are analysed.

Ключевые слова: педагогический риск, подходы к изучению педагогического риска, виды педагогических рисков.

Ключові слова: педагогічний ризик, підходи до вивчення педагогічного ризику, види педагогічних ризиків.

Key words: pedagogical risk, approaches to studying of pedagogical risk, types of pedagogical risk.

Подано до редакції 17.10.2013

УДК: 378

© 2013

Чайка О.М.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТУДЕНТА-ФІЛОЛОГА

Постановка проблеми у загальному вигляді... На сучасному етапі розвитку української державності, в умовах реформування системи освіти висуваються принципово нові вимоги до фахової підготовки вчителя-словесника. У Національній доктрині розвитку освіти в Україні зазначається, що метою державної політики в цій галузі є самореалізація кожного громадянина, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання. У законі України “Про освіту” наголошується на необхідності створення умов для формування активної, ініціативної, самостійної особистості, якій властива висока культура розумової праці в різних видах діяльності, здатність до самоорганізації, саморозвитку і творчої самореалізації.

Сказане вище дає підстави стверджувати, що сучасні умови задоволення різноманітних освітніх потреб вимагають підготовки вчителя нового типу, на якого покладається надзвичайно важлива функція – всебічний, гармонійний розвиток творчого мислення учнів; вироблення у них навичок ведення самостійних досліджень, народження оригінальних ідей; уміння приймати нестандартні рішення, давати будь-якому життєвому чи літературному явищу обґрунтовану власну оцінку.

У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема розвитку творчої самостійності студента-філолога у процесі його професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Окремі аспекти досліджуваної проблеми уже перебували в колі наукових інтересів видатних українських та зарубіжних учених. Актуальними є психолого-педагогічні дослідження, спрямовані на розвиток самостійності та творчості суб'єктів навчальної діяльності, на збагачення їх творчим досвідом, формування механізму самоорганізації кожного індивіда (П.Блонського, Л.Виготського, Н.Дайрі, Б.Єсіпова, Г.Костюка, О.Леонтьєва, І.Лернера, М.Махмутова, П.Підкасистого, С.Рубінштейна, В.Сухомлинського, К.Ушинського та ін).

Безперечно, наукові досягнення цих вчених мають суттєвий вплив на розкриття вказаної проблеми і заслуговують на ретельне вивчення та узагальнення.

Формування цілей статті... Мета статті полягає у розкритті змісту основних категорій накресленої проблеми, передумов та специфіки розвитку творчої самостійності студентів у контексті психолого-педагогічної науки та з'ясування типологічних особливостей суб'єктів учбової діяльності вищого педагогічного навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження... У результаті аналізу наукових джерел можна стверджувати, що термін “творча самостійність” не набув широкого використання у фаховій літературі, тому для розуміння його змісту важливо розкрити суть дефініцій “самостійність” і “творчість”.

В українському педагогічному словнику самостійність визначається як властивість особистості, що характеризується двома факторами: по-перше, сукупністю засобів – знань, вмінь і навичок, якими володіє особистість; по-друге, ставленням особистості до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення [1, с. 297]. За педагогічним енциклопедичним словником самостійність – це одна із провідних якостей особистості, яка проявляється в умінні ставити перед собою певні цілі, добиватися їх досягнення власними силами. Самостійність

означає відповідальне ставлення людини до своїх вчинків, здатність діяти свідомо за будь-яких умов, приймати нестандартні рішення [6, с. 253-254].

Одним із перших у педагогічній науці значення самостійності особистості в оволодінні знаннями, вміннями і навичками обґрунтовує Я.Коменський. Він наголошує на необхідності привчати вихованців до самостійної роботи, у процесі якої формується самостійність як якість особистості. Педагог підкреслює, що людина, яка керується не чужим розумом, а своїм власним, розвиває в собі здібності проникати в саму суть явищ і речей, розуміти їх істинний зміст і використовувати у практичній діяльності.

Засновником психолого-педагогічного напрямку дослідження проблеми самостійності є К.Ушинський. У своєму науковому доробку він надає великого значення формуванню у вихованців навичок самостійної діяльності. Однією з основних вимог методики викладання він визнає умову обов'язкової самостійності в набутті знань та самостійності суджень і висновків: "...самостійні ж думки витікають із самостійно ж здобутих знань" [10, с. 34]. Учений відстоює принципи активного навчання, визначаючи самостійну роботу не лише одним із засобів активізації навчально-виховного процесу, а й програмою самоосвіти на все життя.

Не втрачає своєї актуальності й сьогодні науковий доробок В.Сухомлинського. Найбільшого значення педагог надає самостійному накопиченню знань. "Як мускули стають безсилими, кволими без праці і вправ, так і розум не формується без розумового напруження, без думки, без самостійних пошуків" [9, с. 585]. В.Сухомлинський основою навчання вбачає практичну самостійну діяльність, яка забезпечить розкриття творчого потенціалу особистості, формування її самостійності, критичності мислення, активності. Учений зазначає, що самостійність особистості у навчальній роботі досягається введенням елементів дослідницького і проблемного характеру, наукового пошуку тощо.

Цілу низку праць вивченню й уточненню феномена самостійності присвячують Е.Голант, Б.Єсіпов, М.Махмутов, П.Підкасистий, Г.Щукіна та ін. Так, Б.Єсіпов розкриває ступені самостійності у навчальній роботі учнів і студентів залежно від характеру їх діяльності (наслідування або копіювання, тренувальні й творчі роботи). Є.Голант, розглядаючи самостійність як найважливішу умову розвитку особистості, визначає три її види: організаційно-технічну, самостійність у практичній діяльності та самостійність у пізнавальній діяльності. Г.Щукіна характеризує самостійність як показник активності, здатності до самостійного пошуку.

М.Махмутов вперше подає теоретичне обґрунтування проблеми, вводить поняття "пізнавальна самостійність", визначає шляхи її розвитку:

- 1) створення пошукової, проблемної ситуації як необхідної умови для розвитку логічного мислення вихованців;
- 2) використання принципу індивідуалізації в навчанні;
- 3) застосування системи самостійних робіт, використання різноманітних дидактичних та наочно-технічних засобів;
- 4) посилення зв'язку навчання з життям тощо [4].

Грунтовні дослідження самостійності особистості здійснює П.Підкасистий. Вчений вивчає самостійність через організацію самостійної діяльності вихованців, розкриваючи види самостійних робіт та психолого-педагогічні засади їх класифікації.

Н.Дайрі вважає, що сутність самостійності не слід розглядати тільки з позиції однієї якості, тому що діяльність людини різнобічна. Дослідник виділяє щонайменше чотири компоненти самостійності:

- самостійність мислення, яка має вплив на формування особистісних переконань при розгляді явищ, подій та процесів;
- самостійність характеру, яка проявляє себе при виконанні якоїсь дії відповідно до своїх переконань;
- самостійність спонукання до діяльності та її мотивів;
- самостійність в практичній діяльності, до якої входять попередні компоненти [2].

Розглядаючи самостійність як якість особистості З.Пономарьова зазначає, що вона формується в різних видах діяльності та полягає в таких уміннях: самостійно мислити й діяти; орієнтуватися в нових обставинах, виокремлювати питання, творчо здійснювати аналіз та розв'язання складних завдань різних видів діяльності й вирішувати їх без сторонньої допомоги; критично підходити до вирішення завдань; висловлювати свою точку зору, відмінну від інших та відстоювати її [7, с. 38, 40].

Польський педагог В.Оконь у самостійності вбачає певний характер навчальної дії та мислення особистості. Він підсумовує, що "вирішальною умовою розвитку самостійності мислення є набуття нових знань за допомогою вирішення проблем" [5, с. 44.]. На вагомому значення проблемного навчання у розвитку самостійності особистості вказують З.Калмикова, І.Лернер, В.Паламарчук та ін.

Дослідники останніх років (В.Лозова, В.Маралов, Д.Чернилевський та ін.) доводять, що ефективність формування самостійності студентів залежить від багатьох факторів, але визначальна роль відводиться особистісному, діяльнісному та компетентнісному підходам.

Аналіз педагогічної теорії засвідчує, що сучасна педагогічна наука використовує кілька визначень дефініції "самостійність":

- це прагнення особистості до певного характеру діяльності, внутрішня готовність до самостійного визначення цілей та дій, здатність чинити відповідно до своїх особистих переконань, без сторонньої допомоги;

- якість особистості, що характеризується здатністю критично розглядати життєві явища; вмінням самостійно мислити, діяти ініціативно та творчо; здатністю орієнтуватися у новій ситуації, досягати мети, виходячи з конкретних умов, враховуючи різноманітні погляди та висловлюючи власну точку зору; умінням бачити задачі, що виникають, знаходити способи їх вирішення власними силами; прагненням до відкриття нового.

Неоднозначність тлумачення поняття “самостійність” простежується і в психологічних дослідженнях. За психологічним словником, самостійність – це узагальнена властивість особистості, що виявляється в ініціативності, критичності, адекватній самооцінці та почутті особистої відповідальності за свою діяльність і поведінку. Вона пов'язана з активною роботою думки, почуттів і волі [8].

Автори навчального посібника “Загальна психологія” трактують поняття “самостійність” як уміння особистості обходитися у своїх діях без сторонньої допомоги та критично ставитися до чужих впливів, оцінюючи їх відповідно до своїх поглядів і переконань. Самостійність, на їхню думку, виявляється у здатності за власним бажанням організувати свою діяльність, ставити мету і в разі необхідності вносити у поведінку відповідні зміни, які сприятимуть цій діяльності [3].

Вивчаючи психологічні особливості самостійності особистості, Г.Костюк указує на те, що вона виявляється в пошуку різних способів розв'язання проблеми, обранні серед них більш раціональних, економних, які вимагають меншої кількості дій. Узагальнюючи міркування науковця, можна зробити висновок, що самостійність – здатність особистості здійснювати самоуправління своєю діяльністю.

П.Блонський, С.Рубінштейн, Л.Фридман слушно зазначають, що вихованець має бути не тільки об'єктом навчання, але й суб'єктом, а педагогу необхідно орієнтуватися на його самостійну діяльність, що виявляється у здатності людини планувати, організувати, регулювати свою діяльність та в добре розвинутих діях самоконтролю і самооцінки.

На думку С.Рубінштейна, справжня самостійність передбачає свідому вмотивованість дій та їх обґрунтованість. Самостійно набуті знання, як правило, є глибоко обміркованими, свідомо і міцно засвоєними. Він наголошує, що самостійність особистості характеризується двома факторами: по-перше, знаннями, вміннями і навичками, по-друге, ставленням до процесу діяльності, результатів і умов її здійснення.

Ю.Кулюткін визначає самостійність як важливу якість особистості, що лежить в основі творчої спрямованості людини, продуктивності її діяльності. Самостійність, на його думку, виявляється у здатності учня ставити перед собою цілі діяльності, визначати для себе її задачі, відбирати засоби та способи їх розв'язання.

Виходячи з проведеного аналізу, у психологічній літературі зустрічається кілька визначень самостійності:

- як способу діяти відносно незалежно, ізольовано від інших, без сторонньої допомоги (Л.Виготський, Г.Костюк, О.Леонтьєв та ін.);

- як вольової якості або властивості особистості (С.Рубінштейн, В.Крутецький, А.Петровський, В.Богословський та ін.);

- як бажання підлітка “стати дорослим”, що у його розумінні означає бути самостійним (І.Бех).

Незважаючи на те, що поняття “самостійність” трактується дослідниками по-різному, можна виділити три напрями у психолого-педагогічних підходах: самостійність як якість особистості; як характеристика діяльності, що проявляється в самоорганізації студентом навчання на різних рівнях його здійснення; як вольова властивість особистості.

Проведений аналіз ряду психолого-педагогічних досліджень дозволяє стверджувати, що самостійність може виявлятися як на репродуктивному, перетворювальному, так і творчому рівнях. Творчий, найбільш високий рівень самостійності, виявляється у здатності студента розв'язувати творчі завдання. У зв'язку з цим розвиток самостійності являє собою перехід студента від діяльності під контролем викладача до такої діяльності, коли студент починає діяти під власним контролем.

З огляду на вищесказане важливо знайти співвідношення понять “творча самостійність” та “самостійність” студента у навчальній діяльності. Згідно цього необхідно розглянути поняття творчої самостійності.

За психологічним словником, творчість – це діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей. Вона передбачає самостійність особистості, активізацію психічних процесів (мислення, уяви, фантазії, інтуїції) [8].

Д.Богоявленська, Л.Виготський та ін. головною ознакою творчості також вважають новизну, визначаючи творчою діяльністю ту, що породжує щось якісно нове, позначене неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю.

Чимало вчених-психологів (С.Рубінштейн, А.Шумилін та ін.) таку характеристику творчості вважають неповною, стверджуючи, що елементи творчості є у будь-якій діяльності людини, що протягом життя особистість вирішує чимало задач самостійно. Так, творчість являє собою цілеспрямовану, наполегливу працю, спрямовану на вирішення творчих задач, що ставить життя.

Педагогічна енциклопедія визначає творчість як вищу форму активності і самостійності людини, спрямованої на створення якісно нового, чого раніше не існувало [6].

Вивчаючи співвідношення творчості й самостійності особистості у навчальній діяльності, науковці (В.Буряк, І.Лернер, В.Лозова, Ю.Кулюткін, М.Махмутов та ін.) підкреслюють, що творчою самостійна діяльність буде лише тоді, коли студенти мають достатньо сформовані вміння:

- орієнтуватися у незнайомому навчальному матеріалі без сторонньої допомоги, самим відшукувати ефективні способи, прийоми і засоби виконання завдань, вміти критично оцінити результати власної діяльності;
- ставити перед собою мету, формулювати проблему, визначати етапи розв'язання і бути готовим до творчого її вирішення;
- мати глибокі та стійкі творчі потреби, виявляти творчу активність на високому рівні ;
- переносити набуті знання у нові, нестандартні ситуації, встановлювати внутрішньопредметні та міжпредметні зв'язки;
- узагальнювати та систематизувати, демонструвати набуті знання;
- відповідати за результати індивідуальної праці та самоконтролю, прагнути до отримання та аналізу нових знань, створювати оригінальний освітній продукт, що є об'єктивно та суб'єктивно новим.

Системний розгляд різних підходів до трактування понять "творчість" і "самостійність" допомагає сформулювати наступне визначення *творчої самостійності*: це є властивість або якість особистості, яка забезпечує високий рівень успішності в навчальній діяльності, виявляється у прагненні і здатності людини самостійно аналізувати, узагальнювати нову інформацію, використовувати її у нових ситуаціях та характеризується певною критичністю розуму і вмінням висловлювати свою думку незалежно від суджень інших.

Працюючи зі студентами-філологами, особливу увагу потрібно приділити вихованню особистості, яка зможе творчо ставитися до праці, самостійно знаходити вирішення назрілих проблем, що забезпечить високу ефективність особистісного та професійного зростання людини, її життєвий успіх, оптимальну організацію свого життя. Формування таких якостей потребує відповідного педагогічного підходу, цілеспрямованого впливу викладача протягом усього періоду навчання та виховання.

Необхідною умовою ефективності навчального процесу і педагогічно обґрунтованого впливу на вихованця, як підкреслює психолог Л.Фридман, є знання його вікових та індивідуальних особливостей.

У психологічних дослідженнях з проблем періодизації вікового розвитку студентський вік обмежують періодом від 18 до 23 років, який відповідає зрілій юності і початку ранньої дорослості. Як зазначають учені (Д.Еріксон, Г.Костюк, О.Скрипченко, Р.Павелків та ін.), вік зрілої юності – відповідальний період розвитку особистісних якостей, професіоналізації особистості та входження у професійну роль. У цьому віці молода досягає високого рівня інтелектуального розвитку, формує цілісний Я-образ, самовизначається у життєвих планах. Зростання свідомості та самосвідомості проявляється у зміні мотивації учіння, спілкування та праці. У навчанні студентів приваблюють ті дисципліни, які дозволяють їм виявити свою самостійність, отримати корисні професійні знання та навички.

У вищому навчальному закладі значно збільшується обсяг самостійної роботи (конспектування першоджерел, складання тез, написання рефератів тощо), з'являються нові форми організації навчання (лекції, семінарські, практичні та лабораторні заняття, колоквіуми тощо). Колишній школяр мусить суттєво перебудувати свої уявлення про навчання, звички, поведінку, на нових засадах забезпечити власну самоорганізацію. Все це можливе за умови, якщо викладач акцентує увагу на формуванні творчої самостійності студента.

За результатами досліджень Б.Ананьєва, студентський вік – сензитивний період для розвитку професійних здібностей і сходження до вершин творчості як передумови подальшої самостійної професійної творчості.

Висновки... Зважаючи на положення психолого-педагогічної науки з проблеми творчої самостійності особистості, варто зробити висновок, що поняттю "творча самостійність" бракує усталеності, що певною мірою пов'язано зі складністю і багатовимірністю цієї категорії, а також із різними науковими підходами до висвітлення її змісту. Так, теоретичний аналіз та узагальнення досліджень з педагогіки та психології не дає цілісного уявлення про сутність, рівні і показники творчої самостійності особистості, а також про умови і засоби розвитку творчої самостійності студента-філолога у процесі його фахової підготовки. Тому перспективним напрямом педагогічних досліджень вбачаємо розробку методичної системи розвитку творчої самостійності майбутнього вчителя-словесника.

Література

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
2. Дайри Н.Г. Как подготовить урок / Н.Г.Дайри. – М. : Просвещение, 1969. – 128 с.
3. Загальна психологія: Підручник для студентів вищ. навч. закл. / За ред. С.Д.Максименка. – К. : Форум, 2000. – 543 с.
4. Махмутов М.И. Теория и практика проблемного обучения / Мирза Исмаилович Махмутов. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1972. – 551 с.
5. Оконь В. Основы проблемного обучения. Пер. с польск. / В.Оконь. – М. : Просвещение, 1968. – 208 с.

6. Педагогический энциклопедический словарь / Редкол. : М.М.Безруких, В.А.Болотов, Л.С.Глебова и др.; Гл. ред. Б.М.Бим-Бад. – М. : Большая рос. энцикл., 2002. – 528 с.
7. Пономарева З.Ф. Воспитание самостоятельности подростков в общественной деятельности / З.Ф.Пономарева // Вопросы развития самостоятельности учащихся в процессе воспитания и обучения. [Сб. статей / Ред. кол. : проф. Е.Я.Голант (отв. ред.) и др.]. – Л. : ЛГПИ им. А.И.Герцена, 1965. – 303 с.
8. Психологический словарь / Под ред. В.П.Зинченко, Б.Г.Мещерякова. – .2-е изд., перераб. и доп. – М. : Педагогика-Пресс, 1999. – 440 с.
9. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : В 5-ти т. / Василь Олександрович Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 4. – 638 с.
10. Ушинский К.Д. Собрание сочинений / Константин Дмитриевич Ушинский. – М. : Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1949. – Т.2. – 226 с.

Анотація

У статті аналізуються психолого-педагогічні засади розвитку творчої самостійності особистості, серед яких уточнюються основні дефініції досліджуваної проблеми, з'ясовуються типологічні особливості студентського віку, розглядаються педагогічні умови, створення яких оптимізує розвиток творчої самостійності студентів-філологів у процесі фахової підготовки.

Аннотация

В статье анализируются психолого-педагогические основы развития творческой самостоятельности личности, среди которых уточняются основные дефиниции исследованной проблемы, раскрываются типологические особенности студенческого возраста, рассматриваются педагогические условия, создание которых оптимизирует развитие творческой самостоятельности студентов-филологов в процессе профессиональной подготовки.

Summary

The article analyzes the psychological and pedagogical principles of creative independence of the individual, among them the basic definitions of the research problem are specified, the typological features of the student age are revealed and pedagogical conditions are considered. Their creation optimizes the development of creative independence of students-philologists in the process of professional training.

Ключові слова: самостійність, творчість, творча самостійність, студент-філолог.

Ключевые слова: самостоятельность, творчество, творческая самостоятельность, студент-филолог.

Key words: independence, creation, creative independence, student-philologist.

Подано до редакції 16.10.2013

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, доц.Гриневич В.Й.

УДК 378.637:78

© 2013

Чжу Цзюньцяо

ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Згідно з Законом України "Про освіту" (1996), Національною доктриною розвитку освіти України (2002) основним завданням вищої освіти є підвищення рівня підготовки майбутніх фахівців. Тому удосконалення фахової підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва набуває особливого значення в умовах розвитку національної системи освіти.

Пріоритетом музичної педагогіки вищої школи повинен стати ціннісно-орієнтований підхід до навчального процесу, що формує фахівців для сучасної школи, особистість, в якій гармонійно поєднується високий професіоналізм, культурно-творчий потенціал і духовні засади.

Існуючі суперечності у професійній підготовці майбутніх фахівців музичного мистецтва між спрямованістю освітньої державної політики на підготовку фахівців з високим рівнем професійної культури та недостатньою розробленістю теоретико-методичних засад формування вокальної культури в університеті; між спрямованістю навчально-виховного процесу вищого навчального закладу освіти на традиційно класичні цінності музичної культури – і особистісними інтенціями студентів (наприклад, потягом до масової культури) вимагають переосмислення проблеми культурного наповнення складника вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... У музичній педагогіці, культурології та мистецтвознавстві накопичено значний матеріал, пов'язаний з формуванням та розвитком вокальних здібностей (В. Антонюк, Н. Гребенюк, Л. Дмитрієв, І. Колодуб, О. Стахевич). Наукові школи О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької стали скарбницею досліджень з проблем музичної та вокальної підготовки у вищих навчальних музичних закладах.

За останні роки з'явилися ґрунтовні праці науковців у галузі методики співочого навчання спеціалістів - вокалістів. Серед них праці Л. Василевської-Скупої, Л. Василенко, В. Доронюка, Л. Лабінцевої, М. Маруфенко, О. Прядко, Г. Панченко, Г. Стасько. Сучасні питання формування вокальної культури висвітлюються у працях В. Антонюк, Л. Гавриленко, Н. Овчаренко, М. Сидорової, О. Чурикової-Кушнір, Н. Швець, Ю. Юцевич.